

Het klaslokaal

Op de grond, links naast de rij banken, ligt Dennis, zoals altijd gekleed in een T-shirt met reclameopdruk, een flodderige spijkerbroek en sneakers met losse veters. Dennis komt uit Oeganda. Hij zegt dat hij zeventien is, maar hij ziet eruit als een dikzak van vijftientig. Hij volgt de korte beroepsopleiding en woont in Sollentuna, in zo'n tehuis voor jongens zoals hij. Naast hem is Samir terechtgekomen, hij ligt op zijn zij. Samir en ik zitten in dezelfde klas omdat het Samir gelukt is op onze school te worden toegelaten tot het speciale programma voor internationale economie en maatschappijleer.

Voorin, bij de lessenaar, ligt Christer, onze klassenleraar en zelfbenoemd wereldverbeteraar. Op het tafeltje ernaast is zijn kopje omgevallen en de koffie druppelt op zijn broekspijp. Nauwelijks twee meter daarvandaan zit Amanda tegen de verwarming onder het raam geleund. Nog maar een paar minuten geleden was zij een en al kasjmier, witgoud en sandalen. De diamanten oorhangers die ze ter gelegenheid van onze confirmatie heeft gekregen, glanzen nog in de voorjaarszon. Nu lijkt het alsof ze met modder is besmeurd. Ik zit in het midden van het lokaal op de grond. Met zijn hoofd op mijn schoot ligt Sebastian, zoon van Claes Fagerman, de rijkste man van Zweden.

De mensen in deze ruimte passen niet bij elkaar. Mensen zoals wij gaan meestal niet met elkaar om. Misschien komen we elkaar toevallig tegen op het perron van de metro tijdens een taxistaking, of in de restauratie van een trein, maar niet in een klaslokaal.

Het stinkt naar rotte eieren. De lucht is grauw en wazig van de kruitdamp. Ze zijn allemaal doodgeschoten, behalve ik. Ik heb geen schrammetje.

Hoorzitting in de zaak B 147 66

Openbaar Ministerie versus Maria Norberg

Procesweek 1. Maandag

1

De eerste keer dat ik een rechtszaal van binnen zag, was ik teleurgesteld. Ik was met mijn klas op studiebezoek en natuurlijk wist ik inmiddels wel dat rechters in Zweden geen oude, kromme mannetjes zijn met een pruik en een cape, en dat de beklaagde niet een in oranje overall geklede gek is met schuim om de mond en handboeien om, maar toch. De plek leek op iets wat het midden hield tussen een polikliniek en een conferentieoord. We reden ernaartoe in een gehuurde bus die naar kauwgum en zweetvoeten rook. De beklaagde had roos in zijn haar en een vouw in zijn broek, hij werd beschuldigd van belastingontduiking. Behalve onze klas (en natuurlijk Christer) zaten er in het zaaltje slechts vier andere mensen te luisteren. Maar er waren zo weinig plaatsen dat Christer op de gang een extra stoel moest halen om ook te kunnen zitten.

Vandaag ziet het er anders uit. We zijn in de grootste rechtszaal van Zweden. Hier zitten de rechters op stoelen van donker mahoniehout en met een hoge, met fluweel beklede rugleuning. De leuning van de stoel in het midden is hoger dan die van de andere. Dat is de plaats van de hoofdrechtter. Hij wordt 'voorzitter' genoemd. Op de tafel voor hem ligt een houten hamer waarvan de steel met leer is bekleed. Voor elke zetel steekt een klein microfoontje omhoog. De lambrisering tegen de wanden lijkt van eikenhout dat honderden jaren oud is, oud op de goe-

de manier. Op de grond tussen de zitplaatsen ligt donkerrode vloerbedekking.

Het publiek is niet mijn soort. Ik heb nooit graag Lucia willen zijn of meegedaan aan een talentenjacht. Maar hierbinnen zit het vol met zulke types. En ze zijn allemaal voor mij gekomen; ik ben hier de attractie.

Naast mij zitten mijn advocaten van het kantoor Sander & Laestadius. Ik weet dat de naam Sander & Laestadius klinkt als een antiquariaat waar twee zweterige homo's in een zijden jasje en met een monocle rondsloffen met een petroleumlamp in de hand terwijl ze beschimmelde boeken en opgezette dieren afstoffen, maar het is het beste advocatenkantoor van Zweden, gespecialiseerd in strafrechtzaken. Gewone misdadigers hebben één enkele vermoeide pro-Deoadvocaat, maar mijn advocaat is in gezelschap van een hele staf opgewonden juristen in wannabe-kostuums. Ze werken tot in de kleine uurtjes in een schitterend kantoor op Skeppsbron en allemaal, behalve Sander zelf, denken ze dat ze meespelen in zo'n Amerikaanse tv-serie waar ze op een ik-ben-zo-druk-en-belangrijk-manier Chinees uit een kartonnetje eten. Geen van de in totaal tweeëntwintig advocaten bij Sander & Laestadius heet Laestadius. De man die zo heette, is op een ik-ben-zo-druk-en-belangrijk-manier overleden, waarschijnlijk aan een hartaanval.

Drie van mijn advocaten zijn er vandaag: Peder Sander, de celebrity, en twee van zijn medewerkers. De jongste van het stel is een meid met een lelijk kapsel en een piercing in haar neus zonder een ring. Vermoedelijk mag ze die ring van Sander niet dragen ('Haal onmiddellijk die rotzooi uit je neus!'). Ik noem haar Ferdinand. Ferdinand denkt dat 'liberaal' een vloek is en ze vindt kernenergie levensgevaarlijk. Ze draagt een afgrijselijke bril omdat ze daarmee denkt te kunnen aantonen dat ze alles van vrouwenemancipatie weet en ze haat mij omdat volgens haar het kapitalisme aan mij te wijten is. De eerste paar keer dat ik haar ontmoette, behandelde ze me alsof ik een idiote

blogger over mode was met een handgranaat in een vliegtuig. ‘Uiteraard, uiteraard,’ zei ze steeds, zonder me te durven aankijken, ‘uiteraard, uiteraard! Maak je geen zorgen, wij zijn er om je te helpen.’ Alsof ik bedreigd had iedereen op te blazen als ik geen ijsblokjes in mijn biodynamische tomatensap kreeg.

De andere assistent-advocaat is een vent van in de veertig met een dikke buik, een gezicht in de vorm van een pannenkoek en een glimlach die uitdrukt: *Ik heb een hele verzameling films, die bewaar ik thuis op alfabetische volgorde in een kast die op slot zit.* Pannenkoek heeft gemillimeterd haar. Mijn vader zegt altijd dat je iemand met stekeltjes onmogelijk kunt vertrouwen. Maar dat heeft mijn vader vast niet zelf bedacht, waarschijnlijk heeft hij dat uit een film gepikt. Mijn vader is gek op onliners.

De eerste keer dat ik Pannenkoek ontmoette, liet hij zijn blik vlak onder mijn sleutelbeen rusten, duwde zijn dikke tong terug in zijn mond en siste verheugd: ‘Ach, meisje, hoe moet dit aflopen, je ziet er veel ouder uit dan zeventien.’ Als Sander er niet geweest was, had hij erbij gehijgd. Of misschien wel gekwijd en het speeksel uit zijn mond op het te nauwe vest van zijn pak laten druppelen. Ik kon het niet opbrengen hem erop te wijzen dat ik al achttien was.

Vandaag zit Pannenkoek links van mij. Hij heeft zijn aktentas meegebracht en een rolkoffertje propvol mappen en papier. Hij heeft het koffertje geleegd en nu staan de mappen voor hem op tafel. Het enige wat hij niet heeft uitgepakt is een boek (*Make Your Case – Winning is the Only Option*) en een tandenborstel, die uit een van de zijvakjes omhoogsteekt. Achter mij, op de eerste rij van de toehoorders, zitten mijn vader en moeder.

Toen we hier op studiebezoek waren, nu twee jaar – een eeuwigheid – geleden, had de klas vooraf een briefing gekregen, opdat we ‘de ernst van de zaak’ zouden inzien en in staat zouden zijn ‘alles te begrijpen’. Ik betwijfel of het heeft geholpen. Maar we

hadden ons 'keurig gedragen', had Christer gezegd nadat we vertrokken waren. Hij was ongerust geweest, had gedacht dat we het moeilijk zouden vinden om niet te giechelen, dat we onze mobieltjes tevoorschijn zouden halen. Dat we van plan waren om daar spelletjes te gaan spelen, of met de kin op de kraag in slaap zouden vallen, als parlementariërs die zich vervelen.

Ik herinner me Christers bloedserieuze stem waarmee hij tijdens de voorbereiding benadrukte ('zeg, luister goed') dat de rechtspraak niet iets is waar je lichtzinnig over moest doen, er staan namelijk levens op het spel. Je bent onschuldig tot het moment dat een rechtbank beslist dat je schuldig bent. Dat had hij gezegd, diverse keren. Samir zat achterovergeleund terwijl Christer praatte, hij wipte met zijn stoel en knikte op die manier die maakte dat alle leraren van hem hielden. Dat knikken waarmee hij aangaf: 'Ik begrijp precies wat je bedoelt, we zitten op exact dezelfde golflengte en ik heb er niets aan toe te voegen, want alles wat je zegt is zo wijs.'

Je bent onschuldig tot het moment dat een rechtbank beslist dat je schuldig bent. Wat is dat voor vreemde bewering? Óf je bent de hele tijd onschuldig, óf je hebt het gedaan en je bent dus al schuldig vanaf het begin. De rechtbank moet toch uitzoeken hoe het zit, niet beslissen wat er kan zijn gebeurd? Dat de politie, de officier van justitie en de rechter er niet bij zijn geweest en niet exact weten wie wat gedaan heeft, betekent toch ook dat de rechtbank dat niet achteraf kan vaststellen?

Ik weet nog dat ik dat tegen Christer zei. Dat rechtbanken altijd fouten maken. Verkrachters worden voortdurend vrijgesproken. Dat het geen zin heeft om na een aanranding aangifte te doen, want zelfs al word je verkracht door een half asielzoekerscentrum en wordt er een heel krat lege flessen tussen je benen naar binnen geduwd, het meisje wordt nooit geloofd. Maar dat betekent niet dat het niet gebeurd is en dat de verkrachter niet deed wat hij gedaan heeft.

'Zo simpel is het niet', had Christer gezegd.

Typisch het antwoord van een docent. 'Een erg goeie vraag ...' 'Ik hoor wat je zegt ...' 'Het is niet zo zwart-wit ...' 'Zo simpel is het niet ...' Al die antwoorden betekenen hetzelfde: ze hebben geen idee waar ze het over hebben.

Maar oké. Als het lastig is om erachter te komen wat waar is en wie er liegt, als we het niet zeker weten, wat doen we dan?

Ik heb ergens gelezen dat 'waar is wat wij bereid zijn te geloven'. Dat klinkt zo mogelijk nog idioter. Dat je zelf zou kunnen bepalen wat waar is en wat niet? Dat dingen zowel waar als gelogen kunnen zijn, afhankelijk van degene aan wie je het vraagt? En dat als iemand die we vertrouwen iets zegt, ja, we er dan voor 'zullen kiezen' dat dat waar is. Hoe kun je zoiets idioots zelfs maar bedenken? Als iemand tegen mij zou zeggen dat hij 'ervoor kiest' mij te geloven, zou ik onmiddellijk begrijpen dat hij er eigenlijk van overtuigd is dat ik lieg, maar dat hij bereid is te doen alsof dat niet zo is.

Sander, mijn advocaat, lijkt dat hele dilemma niet te interesseren. 'Ik sta aan jouw kant', is alles wat hij zegt zonder een spier te vertrekken. Sander windt zich zelden over iets op. Alles aan hem is relaxed en beheerst. Geen uitbarstingen. Geen emoties. Nooit een schaterlach. Waarschijnlijk heeft hij bij zijn geboorte ook niet geschreeuwd.

Sander is de tegenpool van mijn vader. Mijn vader is allesbehalve de 'coole gozer' (zijn eigen woorden) die hij zo graag zou willen zijn. Hij tandenknarst als hij slaapt en hij gaat erbij staan als hij op tv naar voetbalwedstrijden van het Zweedse elftal kijkt. Mijn vader windt zich op over arrogante ambtenaren, de buurman als die voor de vierde keer die week zijn auto foutparkeert, over onbegrijpelijke energiecontracten of telefoonverkopers. Hij wordt kwaad op de computer, op douanebeambten, op opa, de barbecue, muggen, trottoirs waar geen sneeuw is geruimd, op Duitsers in de rij voor een skilift en Franse obers. Hij windt zich over van alles op en begint dan te schreeuwen, slaat met deuren en roept tegen mensen dat ze moeten opflikkeren. Sander

daarentegen is de rust zelve, het enige merkbare teken dat hij hartstikke kwaad is en er een woede-uitbarsting nabij lijkt, is dat hij zijn voorhoofd fronst en een klakkend geluid met zijn tong maakt. Al zijn collega's slaat dan de schrik om het hart en ze beginnen te stamelen en naar boeken en papieren te zoeken of naar iets anders waarvan ze denken dat het hem milder stemt. Ongeveer net zoals mijn moeder op mijn vader reageert als hij geïrriteerd is, rustig en zwijgzaam.

Sander is nog nooit kwaad op me geweest. Nog nooit heeft hij zich opgewonden over iets wat ik hem vertelde, of is hij boos geworden om iets wat ik hem niet had verteld, of als ik tegen hem gelogen had terwijl hij dat wist.

'Ik sta aan jouw kant, Maja.' Soms klinkt hij vermoediger dan anders, maar dat is het enige wat je aan hem merkt. 'De waarheid' is niet iets waarover we praten.

Meestal vind ik het prima dat Sander zich alleen bezighoudt met wat de politie en de officier van justitie hebben bewezen. Ik hoef me niet ongerust te maken of hij wel van plan is goed werk te leveren of alleen maar doet alsof. Het is alsof hij als het ware alle doden en alle schuld en alle beproevingen in cijfers verandert en die vervolgens optelt en aftrekt, en als de som niet op nul uitkomt, wint hij.

Misschien moet het wel zo. Eén plus één kan geen drie zijn. Volgende vraag, alsjeblieft.

Maar dat helpt mij natuurlijk niet. Want óf er is iets gebeurd, óf niet. Het is zoals het is. Al het overige gedraai eromheen is slechts voer voor filosofen en (blijkbaar) voor de een of andere jurist. Constructies. 'Zo simpel is het niet ...'

Maar Christer, ik herinner me hoe hij voor ons bezoek aan de rechtbank erop stond dat we allemaal goed naar hem luisterden. 'Je bent onschuldig tot het moment dat een rechtbank beslist dat je schuldig bent.' Hij had het op het bord geschreven. *Fundamenteel rechtsprincipe*. (Samir had weer geknikt.) Christer had ons verzocht aantekeningen te maken. Schrijf het op. (Samir

schreef het op, hoewel hij dat bepaald niet nodig had.)

Christer was dol op alles wat beknopt genoeg was om uit je hoofd te kunnen leren en waarover hij bij een toets een vraag kon stellen. Bij de toets die hij ons twee weken later gaf, kreeg je twee punten voor een juist antwoord. Waarom niet één punt? Omdat Christer vond dat er bij mogelijke antwoorden op vragen die je uit je hoofd had geleerd een grijs gebied bestond – dat je ook iets bijna goed kon hebben. ‘Één plus één is weliswaar geen drie, maar ik reken het antwoord toch half goed omdat je met een getal hebt geantwoord.’

Dat studiebezoek aan de rechtbank onder begeleiding van Christer is nu dus ruim twee jaar geleden. Sebastian was er niet bij, die zat toen nog een klas hoger, het laatste jaar dat hij, zoals later bleek, moest doubleren. Ik had het toen best naar mijn zin op school, met mijn klasgenoten en alle leraren die vanaf het eerste jaar in allerlei varianten de revue waren gepasseerd: de scheikundeleraar Jonas, die te zacht praatte, nooit iemands naam kon onthouden en altijd op de bus stond te wachten met zijn rugzak op zijn buik. De lerares Frans, Mari-Louise met haar bril en haar kapsel in de vorm van een paardenbloem; ze zoog altijd op een restje van een zwarte keelpastille, zo intensief dat haar mond de vorm aannam van een bosaardbeitje. De kortgeknipte gymlerares Friggan, die eruitzag als een pasgelakte vloer: onduidelijke geslachtskenmerken, een fluitje om haar hals, stevige, glanzende, gladgeschoren kuiten en altijd omgeven door de geur van sportsokken en zweet van iemand anders. De verstrooide Malin, onze geblondeerde wiskundelerares, gefrustreerd en altijd te laat, gemiddeld twee dagen per week ziek thuis en met een profielfoto van zichzelf op Facebook uit de tijd dat ze, gekleed in een minuscule bikini, nog twintig kilo lichter was.

En Christer Svensson. Geëngageerd op zo’n manier van: laten-we-met-elkaar-afspreken-op-Mariatorget-en-gaan-protesteren; alledaags op zo’n karbonade-met-aardappelpuree-en-groente-ma-

nier. Hij dacht dat rockconcerten de wereld konden verlossen van oorlogen, hongersnoden en ziektes en hij praatte met die overenthousiaste lerarenstem, die verboden moest worden als hij niet gebruikt werd om een hond te laten kwispelen.

Elke dag bracht Christer een thermoskan mee naar school met thuis gezette filterkoffie met zoveel suiker en melk erin dat de drank op vloeibare make-up leek. De koffie dronk hij uit een mok ('de liefste pappa van de hele wereld'), een mok die hij meenam als hij de klas binnenkwam en die hij tijdens de lessen met koffie vulde. Christer hield van vaste gewoontes, elke dag hetzelfde, zijn lievelingssong op de *repeat*-stand. Vermoedelijk nuttigde hij al vanaf zijn veertiende hetzelfde ontbijt, iets wat je at voor het begin van een lange, koude schaatstocht, bijvoorbeeld havermoutpap met vossenbessenjam en volle melk ('het ontbijt is de belangrijkste maaltijd van de dag'); natuurlijk dronk hij altijd een kopstoot als hij zijn vrienden ('mijn makkers') in het café trof, at iedere vrijdag met zijn gezin taco's en ging naar de plaatselijke pizzeria (zo een met tekenpapier en kleurpotloden voor de kinderen), waar hij, als hij iets belangrijks wilde vieren, met zijn 'vrouwje' een fles rode huiswijn deelde. Christer had geen fantasie, ging uitsluitend op vakantie met een geheel verzorgde reis en hij zou in zijn maaltijd nooit koriander gebruiken of in iets anders bakken dan boter.

Christer werd onze leraar in het eerste jaar van de onderbouw en hij klaagde minstens één keer per week dat het tegenwoordig zulk vreemd weer was ('er zijn bijna geen seizoenen meer') en in de herfst had hij het er altijd over dat de kerstverlichting elk jaar vroeger aanging ('binnenkort staat er nog voor het eind van de zomer op Skeppsbron een verlichte kerstboom').

Hij klaagde over de sensatiekranten ('Waarom lezen mensen zulke rotzooi?') en over tv-programma's als *Let's Dance*, *Eurovisiesongfestival* en *Paradise Hotel* ('Waarom kijken mensen naar zulke shit?'). Het allerergst vond hij onze mobieltjes. ('Zijn jullie soms koeien? Die apps waarmee jullie chatten en die onafgebroken

pingelen en piepen, je kunt net zo goed een bel om je nek hangen ... waarom gebruik je die troep?') Elke keer als hij over iets klaagde, keek hij daar heel tevreden bij, hij vond zichzelf jeugdig en 'cool' (een woord dat dus niet alleen mijn vader gebruikte) en dacht dat als hij 'fucking shit' tegen ons kon zeggen, dat bewees hoe dicht hij bij zijn leerlingen stond.

Na elke kop koffie duwde Christer een verse prop snus onder zijn bovenlip en bewaarde het verwijderde plukje tabak in een papieren servetje voor hij het in de prullenbak gooide. Christer hield van orde en regelmaat, ook als het om snus ging.

En na die excursie, toen het proces tegen de belastingfraudeur was afgelopen en we terug naar school reden, was hij tevreden. Hij vond dat we ons 'keurig' hadden gedragen. Christer was altijd tevreden of 'bezorgd', nooit zielsgelukkig of woedend. Christer wilde je bij een overhoring van feiten die je uit je hoofd had geleerd altijd minstens een half punt geven.

Christer lag op de grond toen hij stierf. Met zijn armen boven zijn hoofd en met opgetrokken knieën, ongeveer zoals mijn kleine zusje ligt als ze diep in slaap is. Hij was al doodgebloed voor de ambulance arriveerde en ik vraag me af of zijn vrouw en kinderen ook vinden dat in het echt de dingen niet zo simpel zijn en dat ik onschuldig ben omdat de rechtbank nog niet heeft beslist dat ik schuldig ben.